

DE EVANGELISKE ASPEKTER I MARIT BENTHE NORHEIMS KUNST

af Else Marie Bukdahl Dr. phil.
Tidligere rektor på Det Kongelige Danske Kunstakademi

Foredrag til festivalen Teologiens Døgn, Århus den 13. april 2012
i forbindelse med Rullende Engle i Århus Domkirke
og Life-boats proces på Kvindemuseet

*Else Marie Bukdahl, Marit Benthe Norheim,
Claus Ørntoft og Sigrid Ørntoft Norheim,
foran Sirenen på vej mod Stavanger
Europæisk kulturhovedstad 2008*

I de vestlige kirkesamfund og i den vestlige kultur som sådan har teologien, filosofien og digtningen i århundreder haft en mere central plads end billedkunsten. Men informationssamfundets voldsomme vækst har resulteret i, at billedet og andre visuelle medier i højere og højere grad har domineret kultur- og samfundslivet. Det har medført, at vi er ved at blive et samfund, hvor det ikke længere er ordet og begrebet, men de visuelle udtryk, der bliver meget vigtige kommunikationsmidler både i kunst og videnskab. De moderne samfund er ved at udvikle sig til at blive "billedsamfund." Og det betyder, at det er væsentligt at skabe en større forståelse for, at billedkunsten kan få en mere fremtrædende plads i kirkerne og i kirkelivet som sådant.

I kirkelivet er de forskellige billedkunstneriske genrer ofte blevet opfattet som visualiseringer af på forhånd fastlagte ideer og forestillinger. Derfor er det ikke så mærkeligt, at kirkekunsten tit er blevet fortolket som en præcis synliggørelse af de bibelske og kirkehistoriske tekster. Men kirkekunstnerne har altid selv været klar over, at ordet og billedet hverken kan eller skal dække hinanden. I flere tilfælde har billedkunstnerne f. eks. Caravaggio, endog givet selvstændige bidrag til fortolkningen af Biblen og kirkehistorien¹. En af de helt store kirkekunstnere Leonardo da Vinci, skaberen af det berømte billede *Nadveren* i Santa Maria delle

Grazie-kirken i Milano, har således hævdet, at det billedkunstneriske formsprog formidler en viden, som ordet enten ikke kan udtrykke på samme måde eller slet ikke kan indfange. Leonardo da Vinci har selv udtrykt dette synspunkt således:

"Den billedkunstneriske indsigt udvikler sig »ved hjælp af kunstværker, som findes, og som er synlige på samme måde som ting. Den meddeler sig gennem værkerne "til alle universets tidsaldre."² Billedkunsten kan derfor udtrykke små nuancer og omfattende perspektiver, som det verbale sprog enten ikke kan formidle på samme intense og nærværende måde, eller i visse tilfælde slet ikke kan indfange.

Indtil slutningen af 1600-tallet gav næsten alle fremtrædende billedkunstnere væsentlige bidrag til kirkekunsten - vi behøver blot at tænke på Michelangelo og Tizian. Det gjaldt også de kunstnere, der skabte nybrud i kunsten. Men i 1700 tallets oplysningstid bliver kirken indflydelse på kunst- og samfundsliv meget svækket og de kunstnere, der frembringer nydannelser har i flere tilfælde ikke noget forhold til kirken og kirkekunsten. Den udvikling har fortsat til den dag i dag. Men det er samtidig væsentligt at understrege, at en række af den nye kunsts grundlæggere, f. eks. Matisse, også har fornyet kirkekunsten. I Danmark har der siden oplysningstiden i 1700, hvor båndene mellem kirken og billedkunst blev mere og mere

svækket, trods alt været mange fremtrædende billedkunstnere, der både har skabt fornyelser i kunsthvet og har skabt vægtige bidrag til kirkekunsten. Det gælder bl. a. Niels Larsen Stevns, Astrid Noack, Mogens Jørgensen, Svend Wiig Hansen, Sven Havsteen-Mikkelsen, Per Kirkeby, Peter Brandes og Hein Heinsen.

Også billedkunstneren Marit Benthe Norheim har både skabt fornyelse i skulpturen og givet bidrag til kirkekunsten. Disse bidrag rummer nye løsnin-ger på forholdet mellem menighed og kunst og inddrager vort hverdagsliv i kirkelivet og samfundet som sådan på ny og overraskende måde.

Billedkunstneren Marit Benthe Norheim er en internationalt kendt kunstner, der har haft mange udstillinger i både England, Danmark og Norge. Hun er en af de kunstnere, der på en forbilledlig og aktuel måde har skabt en perlerække af skulpturværker i det offentlige rum. Hun har på en iøjnefaldende og kvalificeret måde formået at skabe skulpturer, der - både inde og ude - etablerer uventede visuelle dialoger med omgivelserne, er identitetsskabende og giver det sted, hvor de er anbragt, nye betydninger. Dialogerne med omgivelserne er så nuancerede, at både betydning, form og materiale er nøje afstemt i forhold til det sted, hvor skulpturværkerne eller monumenterne skal placeres. Kvindens særlige gådefulde væsen og hendes måske i flere tilfælde

oversete og særegne plads i kultur- og samfundsliv, er et af de gennemgående temaer i Marit Benthes Norheims skulpturer og installationer.

Hun har også på en meget personlig og udtryksfuld måde skabt flere værker, der har gjort det kristne budskab nærværende på en meget intens måde. For hende var Kristus fuldt og helt menneske, da han var på jorden hos os og døde den mest grusomme død af kærlighed til os. Men han er samtidig den Guddommelige person, der altid tænder lyset i mørket og skaber ny mening i en ofte udvejsløs verden. Han hersker med kærlighed og ikke med magt.

Disse træk træder tydeligt frem i det krucifiks, som hun skabte i 1994 og som blev opstillet i Padesø kirke i 2009.

KRUSIFIK I PADBORG KIRKE

Når man indgående studerer den spinkle Kristus på krucifikset, kommer man til at tænke på Boris Pasternaks skildring af Kristus i *Dr. Zivago*. Den lyder sådan: »Den antikke verden sluttede i Rom (..) Rom var et stort loppetorv af lånte guder og erobrede folkeslag, en butik i to etager, en på jorden og en i himlen. (..) Og midt i dette orgie af smagløshed, marmor og guld kom denne lille galilæer til syne, klædt i lys, udpræget menneskelig, demonstrativt provinsiel, og fra da af var folkenes og gudernes tid forbi, og mennesket begyndte (..) mennesket, hvis navn ikke klinger det mindste stolt, mennesket, taknemmeligt frembåret i mødrenes vuggesang og i alverdens malerisamlinger.«³ For Kristus befriede os fra undertrykkelse og gav os menneskeværdighed. Kristus er både Guddommelig og menneskelig

på en og samme tid. Han er både fjern og nær. Hans kærlighed lyser i mørket og det opleves altid som om han går iblandt hos og forkynder nådens budskab.

I slutningen af 1990'erne begynder Marit Benthe Norheim at spekulere på, hvorledes hun både kan bevare skulpturens intense gestaltkarakter og aktivere beskueren og dermed gøre formidlingen af betydningsindholdet mere levende og nærværende. Hun besluttede at løse denne opgave ved at skabe "rullende skulpturer." I tidsrummet fra 1999-2000 udfører hun den originale installation *16 Rullende engle*.

Både kirkegængerne og andre personer, der møder englene på gader og stræder, hvor de optræder i forskellige sammenhænge, kan få lov til selv at

RULLENDE ENGLE PÅ TRAFALGER SQUARE I LONDON

rulle med dem og får derved en særlig kontakt med Marit Benthe Norheims kunstneriske tolkning af deres individuelle karakter og den opfattelse af centrale aspekter af kristendommen, som de formidler. Englene er både Guddommelige skabninger og mennesker. De står både Gud og mennesker nær og optræder som sendebud mellem os og de himmelske regioner. Alle englene er modelleret i lysende beton over det stativ, vi kender fra vore affaldsstativer. Alle englene er således bygget op over dele af den verden - affaldsstativer, skraldespande og lignende ting og fænomener - som vi vender ryggen til. Derved formidler de den opfattelse, at for Kristus' sendebud og for ham selv er intet menneskeligt fremmed - det være sig nok så grimt eller syndigt - hans lys gennemtrænger alt. Det er låget på skraldespanden, der gør at englene holder armene i en cirkelformet bevægelse. Det ser næsten ud som om englene rækker hænderne ud mod os - i et forsøg på at give os en kærlig omfavelse. Englene træder ind i

RULLENDE ENGEL

vor almindelige hverdag, bringer bud om Kristus' kærlighed til os og bliver egentlig symboler på kærlighed. Også i materialevalg er englene inddraget i vor hverdagsvirkelighed. For beton er jo en fast bestanddel af vor moderne industrivirkelighed. Men i englene har betonen skiftet karakter. Marit Benthe Norheim har modelleret betonen med sin egne hænder. På en sjælden måde har hun evnet at omforme og forvandle betonen, så den kan udtrykke den menneskelighed, de livgivende processer og det værn mod destruktive kræfter, som hun på mangfoldige måder har været optaget af at fortolke. Englene næsten sitrer af liv.

Den kendte komponist Geir Johnson har skabt musik til englene. Den elektroniske del er bygget ind i deres brystkasse. Og så har han skabt et korværk til dem; *Rolling Angels*, fremført bl.a i Church of St. Martin in the Fields, London, af Det norske solistkor med solist Siri Torjesen. Både gennem englenes rullende bevægelse og musikken, bliver der lagt et tidsperspektiv ind i de ellers statiske skulpturer og derved bliver vort oplevelses- og erfaringsrum både udvidet og intensiveret.

Englene har navne, der netop viser, at de både tilhører de himmelske regioner og vort menneskeliv - navnene viser også, at englene er præget af snart humor og glæde, snart sorg og tårer. Nogle hedder "Engel med månevinger", "Engel opp og ned", medens andre hedder "Engel med tårevinger",

"Engstelig engel." Det er nok "Engel med hjertevinger" og "Beskyttende engel", der mest tydeligt udtrykker det Guddommelige aspekt.

ENGEL MED HJERTEVINGER

Kuratoren Mary Miller havde set *De rullende Engle*, da hun i 2000 var med til at åbne Jakob Kulturkirke i Oslo. Samme år sørgede hun for at *De rullende Engle* kom til *North Land Festival* i Wick i Skotland.

Derefter tog hun initiativ til, at de kom til English National Opera i London. *De rullende Engle* var også med til - igen i 2000 - at tænde det norske juletræ på Trafalgar Square. De blev trillet fra St. Martin in the Fields til Trafalgar

Square. Lidt senere på året blev de også indbudt til at deltage i Salisbury Festival, hvor de rullede ind i Salisburys gotiske katedral.

Mary Miller var især optaget af den måde, som Marit Benthe Norheim - gennem *De rullende Engle* havde kunne inddrage alle typer mennesker på en aktiv måde. De blev draget ind i et både kristent og socialt fællesskab.

RULLENDE ENGLE I SALISBURYS GOTISKE KATEDRAL

I 2000 skabte hun en døbefont i Vestmannaey nye Stavkirke på Island. Vi ser en række slanke menneskeskikkelser, der er hugget i sten, optræde som kærlige vogtere, der beskytter det lille barn, der skal døbes, samtidig med at

DØBEFONT I VESTMANNAEYAR NYE STAVKIRKE PÅ ISLAND

de på en bevægende måde drager kirkegængerne ind i den hellige handling. Figurerne er stiliserede og rummer associationer til romanske døbefonte, men udtrykker i høj grad også stemninger og holdninger, vi kender fra vor egen tid. Der er et "stort sår" i stenen - det ligner en lille hule og symboliserer

sikkert den tomme grav. Den opstandne Kristus er placeret over den tomme grav.

Det er stenens form, der har afstukket rammerne for, hvorledes figurerne skal anbringes. I denne døbefont er der et fint spil mellem tradition og nybrud i en kristelig optik.

Det var da Sæbys turistchef Inger Grund Petersen havde set *De rullende Engle*, at hun besluttede, at Marit Bente Norheim skulle modellere en stor skulptur til Sæby. I 2001 færdiggjorde hun den monumentale skulptur *Fruen ved Havet*, der blev placeret ved havnefronten i Sæby.

Den rummer en visualisering af hovedteamet i Ibsens drama *Fruen ved Havet*, som han netop skrev efter et ophold i Sæby i 1887. Denne udtrykfulde skulptur er en kvindelig parallel til Janus med de to hoveder. Fruen ved Havet er forførende på den side, der vender mod havet. Hun er den sirene, der

lokker sømændene, så de glemmer at styre skibene ordentligt og derfor forliser. Den side af *Fruen ved Havet*, der skuer mod den middelalderlige kirke, har en lang kappe om skuldrene og er en nutidig fortolkning af den senmiddelalderlige Maria-skikkelse. Hun samler en flok syndere, giver dem bryst og beder Kristus tilgive dem således at de kan komme ind i paradiset. I kirken er der netop et kalkmaleri med Maria i rollen som beskytteren.

Også barnets verden er draget ind i skulpturens verden, idet en række børn har skabt små beskyttelsessten, som er anbragt på figuren.

Fruen fra Havet, Sæby

I 2006 opstillede Marit Benthe Norheim fire slanke kvindefigurer og fire tynde mandfigurer i den nordjyske lille by Tårs. De skaber en ny sammenhæng i byen og giver den en ny profil. I krydset midt i byen har hun anbragt en engel, der beskytter de trafikerende og skaber tryghed i en fortravlet hverdag. Igen har hun draget et kristent budskab ind i vort hverdagsliv, hvor det jo egentlig hører hjemme og skal give ny mening og nye orienteringer i en ofte fragmenteret verden.

ENGEL FRA SKULPTURGRUPPEN
TILREJSENDE, I TÅRS

I maj i 2008 har Marit Benthe Norheim endnu engang overrasket os og på ny draget os ind i sin tryllekreds. Det var da Mary Miller havde set Englene i Wick i Skotland, at hun fik ideen til at Marit Benthe Norheim skulle lave et stort projekt til Stavanger, da den blev kulturby. Med sit falkeblik har hun fundet frem til fem slidte campingvogne. Med sikker og følsom hånd har hun transformeret dem til bevægelige skulpturer af stor styrke og originalitet.

CAMPINGKVINDER

Campingvognene er udvendig formet som monumentale kvindeskikkelser, der er modelleret i lysende hvid beton. Inde i vognene er der skulpturer, relieffer og fotografier og musik, der er snart redigeret, snart skabt af komponisten Geir Johnson. Musikken gør de temaer, som *Campingkvinderne* repræsenterer, nærværende på en intens måde. Derfor appellerer de både til synet, hørelsen, tanken og fantasien.

Flygtingen er en både stolt og sårbar kvindeskikkelse, der skuer ind i en uvis fremtid.

Inde i campingvognen har 400 norske børn og flygtningekvinder tapetseret væggene med mosaikker, der skildrer flygtingenes savn og håb. Dette tema har Geir Johnsen intensiveret gennem sin musikalske bearbejdning af den palestinsiske nationalpoets berømte værk *Belejringstilstand* (2002). *Sirenen* rummer en nutidig skulpturel tolkning af den forførende sirene fra den græske mytologi, der lokker søfolk til sig for derefter at lade dem lide skibbrud. Sådanne foregår forførelse ofte også i dag.

FLYGTINGEN MED MOSAIK LAVET AF 400 BØRN OG FLYGTNINGEKVINDER

SIRENEN MED INDVENDIGE HÅNDAFTRYK OG FOSTER ELLER FALLOS

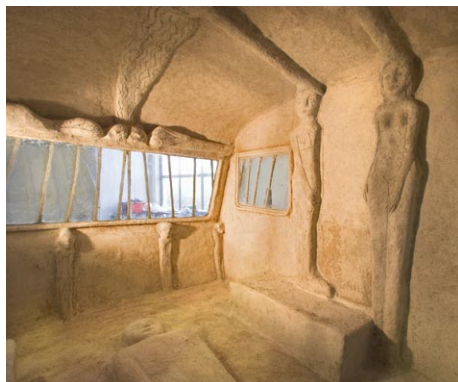

CAMPINGMAMA TAPESERET MED INDSAMLEDE CAMPINGFOTOS

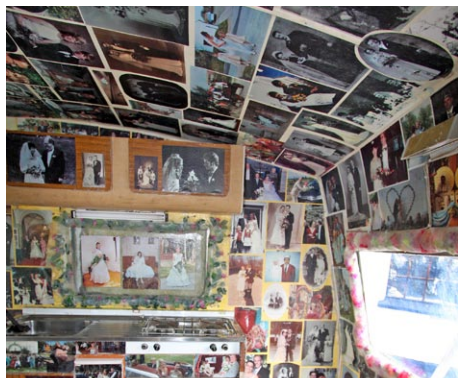

MARIA BESKYTTEREN MED DEN DØDE KRISTUS MODELLERET I GULVET

BRUDEN TAPESERET MED INDSAMLEDE BRYLLUPSFOTO FRA HELE VERDEN

I *Maria Beskytteren* møder vi en moderne skildring af det kristne barmhjertighedstema, der ofte bliver forflygtiget i en tid, hvor individualismen har en så central plads. Endnu engang er det i Marit Benthes Norheims kunstkvinden - ofte i skikkelse af jomfru Maria - der bringer kærlighedsbudskabet ud i verden og praktiserer det. Man kan næsten sige, at Marit Benthe Norheim har skabt en moderne protestantisk Mariafortolkning, hvor beskyt-

telse af de svage, omsorg og kærlighed har en fremtrædende plads. På gulvet inde i campingvognen ligger den døde Kristus. Men hans fint modellerede ansigt røber, at lidelsen er ved at være overstået. Forventningen om opstandelsen gør hans træk milde. Spændingen mellem Det Guddommelige og det menneskelige aspekt i *Maria Beskytteren* har Geir Johnson fortolket musikalsk gennem en personlig bearbejdning af Gregorio Allegris musik-

værk *Misere Dei*, der blev komponeret i 1630-erne. Musikværket er sunget af Trio Medieval. Musikken skaber et bevægende klangrum, der sammen med den døde Kristus og de andre figurer inde i campingvognen bliver omdannet til en intens oplevelseshelhed.

Musik og skulpturer går i dialog med hinanden. *Bruden* har stor erotisk udstråling, men alle de bryllupsbilleder, der findes inde i campingvognen, viser forskelligheden i opfattelsen af ægteskabet og peger flere steder indirekte på de ofte vanskelige vilkår, en brud kommer til leve under.

Campingmama er stor og omsorgsfuld, men symboliserer også det snæversyn, ja den næsten kvælende atmosfære,

som det småborgerlige liv kan rumme. *Campingkvinderne* har skabt forundring og begejstring på de mange rejser, som de siden maj 2008, hvor de kom til Stavanger, har foretaget i stor dele af Skandinavien. De har været i både ord Norge og i Island.

Campingkvinderne viser, hvorledes Marit Benthe Norheim bruger kvindekroppen både i stor og lille skala til at udtrykke grundlæggende menneskelige holdninger, oplevelser, følelser og drømme. Hun er enig med Marc Rothko, når han i forbindelse med dekorationerne til kapellet i Houston skriver, at han især "interessere sig for at give grundlæggende menneskelige følelser udtryk."

CAMPINGKVINDER I NORDNORGE, STAVANGER OG BLOKHUS STRAND

CAMPINGKVINDER PÅ ISLAND

Da Marit Benthe Norheim var færdig med *Campingkvinderne* og spekulerede på, hvorledes de kunne komme ud at køre, drømte hun en nat, at de sejlede. Og pludselig var et nyt projekt født. Det blev senere døbt *Life-boats En sejlede skulpturel installation i beton*. Det er et endnu større og endnu mere overraskende projekt. Det drejer sig om, at Marit Benthe Norheim vil bygge tre både, der bliver transformeret til Sejlede kvinder. Geir Johnson laver musik til dem. De Galionsfigurer, som vi så ofte ser i gamle både, overtager

hele båden. Kvinden bliver selve båden.

Den første sejlede skulptur hedder *Mit Skib er ladet med længsel*.

På dette skib bliver der anbragt en skattekasse.

Den anden sejlede skulptur hedder *Mit skib er ladet med liv*.

Den tredje sejlede skulptur hedder *Mit skib er ladet med Minder*.

Disse "Life-boats" rummer nye udtryksmættede løsninger på forholdet mellem skulptur, bevægelse og musik, der appellerer til tanke, følelse og fantasi.

BILLEMONTAGE AF LIFE-BOATS MODELLER 1:5 I LARVIK FJORDEN

STØBEPROCES AF DET FØRSTE SKULPTURSKIB "MIT SKIB ER LADET MED LÆNGSEL"

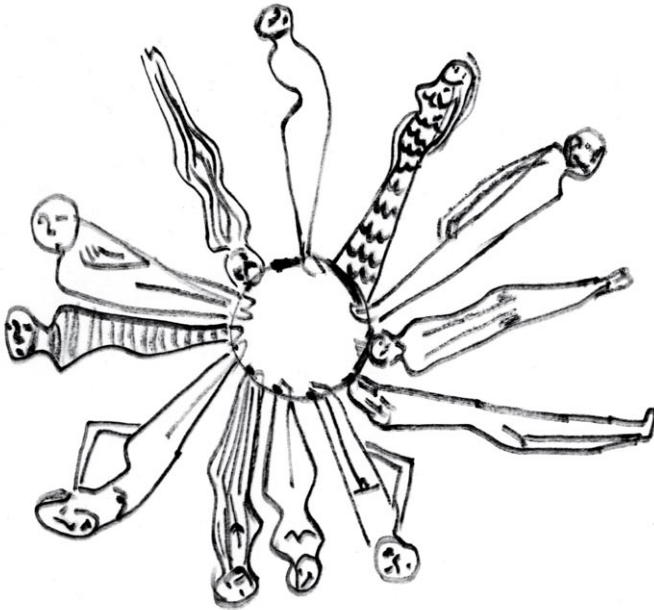
Musikken bliver - som i *De rullende Engle* - sat ind på en sådan måde, at alle kan høre den - hvad enten de er inde i båden, uden for eller på kajen.

De tre sejlede skulpturer afdækker nye bevægelseslinier i omgivelserne og indstifter nye blikretninger. De kommer til at rumme en sansebåret erfaring, der afslører nye perspektiver og glemt viden i den verden, vi kender.

Gennem sin kirkekunst er det lykkedes Marit Benthe Norheim at gøre både Kristus og de andre personer, der optræder i evangelierne, til nærværende skikkelser, der på en nutidig og meget menneskelig måde, træder ind i vor hverdagsvirkelighed og kaster et forklarelsens lys over den. I de andre

skulpturer, som hun har skabt, træder det evangeliske perspektiv frem på en indirekte måde, idet etiske fordringer og fremhævelser af menneskelige og medmenneskelige værdier bliver kunstnerisk fortolket. Der er egentlig en Grundtvigiansk linje i Marit Benthe Norheims kunst. Det drejer sig om Grundtvigs grundtema: "menneske først og kristen så".

For Grundtvig er kristenlivet det befriede, genskabte menneskeliv. En menneskeliggørelse, fordi Gud ved Kristus' menneskeliggørelse vokser i os. På den måde mener Grundtvig, at det at blive kristen er at blive et sandt menneske. Men han erkender også spændingsforholdet til livet i verden.

TEOLOGIENS DØGN

WWW.TEOLOGIENS DØGN.DK - WWW.KVINDEMUSEET.DK - WWW.NORHEIM.DK

FODNOTER

¹ Else Marie Bukdahl, »Billedkunstens betydningsskabende kraft. Caravaggios *Kristi Gravlæggelse*« i *Hvorfor kunst?* redigeret af Lisbeth Bonde og Maria Fabricius Hansen. Gyldendal, København, 2007, pp. 47-49.

² Maurice Merleau-Ponty, *Maleren og filosofen*, Kbh., 1970, p. 54. Oversat til dansk af Laurits Laurtisen efter *L'oeil et l'esprit*, Paris, 1961, Citatet fra Leonardo da Vinci stammer fra Robert Delaunays bog, *Du cubisme à l'art abstrait*, Paris, 1957, p. 175.

³ Paternak, Boris: Boris Pasternak, *Doktor Zivago* (1957) på dansk ved Ivan Malinovski, Gyldendal, København, 1958, p. 50
